

Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa

HANNA TARKKINEN & HANNELE FORSBERG

Aluksi

Artikkelissa kartoitetaan lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja oikeutamista lastensuojelulaitoksissa. Rajoitustoimenpiteet ovat mahdollisia ääritilanteissa, joissa lapsen aggressiivista tai muuta itseä tai muita vaarantavaa käytöstä ei kyetä muulla tavalla rauhoittamaan. Tarkastelu perustuu asiakirjojen analyysiin. Kiinnostus kohdistuu rajoitustoimenpiteiden määriin, käyttötilanteisiin, perusteluihin ja rajoitustoimenpiteiden käytön logiikkaan.

Käsite *rajoitustoimenpide* kirjattiin lakiin lastensuojelulain osittaisuudistuksessa vuonna 2006. Kautta aikojen rajoittaminen ilmiönä on ollut eri muodoissaan läsnä lastensuojelun laitostyössä. Ilmiö on tunnistettavissa myös lastensuojelun normistosta uudistusajankohtaa varhaisemmilta ajoilta. Esimerkiksi vuoden 1983 lastensuojelulaki puhui pakotteista, rajoitteista ja erityisistä rajoitteista. Utta on nyt näiden toimien aiempaa seikkaperäisempi sääntely ja valvonta. Uudistukseen johtivat rajoittamisen käytännössä ilmenneet oikeusturvaan sekä voimassa olevaan perus- ja ihmisoikeussääntelyyn liittyvät puutteet (esim. Sijaishuollon pakkotyöryhmän muistio 1998; Hallituksen esitys..., 2004).

Vuonna 2006 uudistettu rajoitustoimenpiteitä koskeva osuus siirrettiin lähes sellaisenaan nykyiseen lastensuojelulainsäädäntöön. Toimenpiteitä ovat lapsen kiinnipitäminen, eristäminen, yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus (esim. taskujen

ja laukun tutkiminen), henkilönkatsastus (esim. puhalluskoe tai sylkinäyte), omaisuuden ja läheysten tarkastaminen, liikkumisvapauden rajoittaminen ja erityinen huolenpito – moniammatillinen hoito, tavoitteenaan katkaista itseä vahingoittava käyttäytyminen (lastensuojelulaki 2007, § 62–71). Toimenpiteillä puututaan lasten koskemattomuutta, itseilmaisua, liikkumista ja sosiaalisia suhteita koskeviin perusoikeuksiin (perustuslaki 1999, luku 2). Puuttumisen mahdollisuutta perustellaan lähtökohtaisesti vahvemmalla perusoikeudella, lapsen oikeudella välttämättömään huolenpitoon (Saastamoinen 2010, 152).

Rajoitustoimenpiteitä voidaan kohdistaa vain huostaan otettuun, kiireellisesti sijoitettuun tai tuomioistuimen väliaikais määräyksen nojalla sijoitettuun lapseen (lastensuojelulaki 2007). Näissä yhteyksissä kohdattavien lasten elämäntilanteet ja taustat ovat monella tavalla vaikeita, mikä heijastuu lasten käytökseen.

Rajoitustoimenpiteet erotetaan tavanomaiseen lasten kasvatukseen kuuluvista rajoista ja kielloista, joiden tarkoituksena on sääntöjen, tapojen ja vastuullisuuden opettaminen lapsille. Esimerkkejä kasvatuksellista säännöistä voivat olla vaikkapa kotiintulo- ja nukkumaanmenoajat sekä kotitöihin osallistaminen. Rajoitustoimenpiteitä ei pidetä kotikasvatukseen kuuluvana. (Saastamoinen 2010, 152–153; Rätty 2010, 455.) Kasvatuksellisten rajojen ja rajoitustoimenpiteiden raja on kuitenkin jossain määrin häilyvä, eikä rajaa ole kaikissa tilanteissa helppo hahmottaa, kuten tuoreesta valvontaviranomaisen raportista käy ilmi (Sosiaali- ja terveysalan..., 2013; vrt. Steckley & Kendrick 2008, 557–569).

Nykymuotoisten rajoitustoimenpiteiden käytöstä lastensuojelussa on tarjolla niukasti ja vain hajanaista tutkimustietoa (Väänänen 2009; Ke-

Artikkeli pohjautuu Hanna Tarkkisen vuonna 2012 Tampereen yliopistossa hyväksytyyn sosiaalityön pro gradu -tutkielmaan ”Turvatakuita ja kontrollin keinoja. Asiakirjatutkimus lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käytöstä”.

koni & al. 2008; Sallinen 2005; Muuronen & al. 2009; Honkatukia & al. 2004, 161–162; Pösö 2004, 101–106; Hoikkala 2011). Tiedon puute hankaloittaa rajoitustoimenpiteiden hahmotamista ja yleiskuvasta oppimista. Ulkomaisten käytäntöjen ja tutkimuksen hyödyntäminen ei ole helppoa järjestelmä- ja kulttuurierojen takia.

Aihepiiri on ajankohtainen ja tärkeä ajatellen lastensuojelun laitosmaailmaa laajemmin. Lasten uhmakas käytös ja siihen puuttumisen tavat ovat olleet viime aikoina esillä erityisesti koulumaailmassa. Opetus- ja kulttuuriministeriö on juuri ehdottanut opettajien kurinpitotoimien laajentamista muun muassa oikeuteen tarkastaa oppilaiden tavarat ja vaatetus vaarallisten esineiden tai aineiden löytämiseksi. Kyse olisi lastensuojelulain rajoittamistoimenpiteiden tapaan lasten perusoikeuksiin puuttumisesta. (Aamulehti 2.2.2013.) Rajoitustoimenpiteiden nimeäminen ja sääntely kielii lasten ja vanhempien tai muiden kasvattajina toimivien aikuisten suhteita koskevista muutoksista yhteiskunnassa. Vanhemman/kasvattajan ja lapsen suhdetta sekä lapsen oikeuksia koskevia säännöksiä on tullut lisää, ja ne kattavat aiempaa useampia alueita (Hirsjärvi & al. 2000, 27–31).

Oikeusperiaatteiden rinnalla rajoitustoimenpiteillä on myös paikallisiin yhteisöllisiin suhteisiin kietoutuva luonne. Laitoksissa ammattilaisten ja lapsen vuorovaikutus, ammattilaisen valtasema ja eettinen harkintakyky ovat tärkeitä rajoitustoimia kehystäviä tilannetekijöitä; kaikkea laitoksissa tapahtuvaa toimintaa ja vallankäyttöä ei voi oikeudellisesti säädellä (Tuori 1990, 144–145). Niinpä rajoitustoimien lainmukaisuudesta, mahdollisista epäselvyyksistä, mutta myös toimien suojelluudesta ja hoidollisista elementeistä (esim. Steckley 2010; 2012; Laakso 2009, 258; Berg & al. 2011) on paikallaan saada lisää tietoa.

Aineisto ja lähestymistapa

Tutkimusaineisto koostuu sosiaalialan ammattilaisten rajoitustoimenpiteistä laatimista asiakirjoista. Aineisto käsittää reilut 600 rajoitustoimenpidepäätöstä 56 lastensuojelulaitoksesta. Kyse on Pohjois-Suomen aluehallintoviraston toimialueella sijaitsevien yksityisten lastensuojelulaitosten vuonna 2010 tekemistä rajoitustoimenpidepäätöksistä. Yksityiset laitokset ovat varsin tavallisia, sillä nykyisin 84 prosenttia lastensuojelulaitoksista on muita kuin julkisen sekto-

rin yksiköitä (Heino 2009, 59). Lastensuojelulaki (2007) velvoittaa lastensuojelulaitosta kirjaamaan käytetyt rajoitustoimenpiteet. Niiden kesto, perustelut, toteuttaja, läsnäolijat ja päätöksentekijät on kuvattava. Myös mahdolliset erityiset syyt, lapsen kuuleminen ja mielipide sekä toimenpiteen vaikutus hoito- ja kasvatussuunnitelmaan tulee dokumentoida.

Aineistona toimivia asiakirjoja lähestytään rajoitustoimenpiteitä ja niiden käyttöä avaavan tiedon lähteenä – tietoisena siitä, että dokumentit ovat sidoksissa kirjoittamisympäristöönsä, määrittäen hallinnolliseen muotoon ja kirjoittajan tulkintaan tilanteesta (Kääriäinen 2003, 16–20). Lähtökohta on, että asiakirjat sisältävät sen tiedon, millä rajoitustoimenpiteitä on niissä haluttu kuvata ja oikeuttaa. (vrt. Kitinoja 2005, 114; Myllärniemi 2006, 18.) Analyysi kohdistuu näihin rajoitustoimenpiteistä laadittuihin kirjauksiin ja niissä esiintyviin toimenpiteiden perusteluihin. Kirjauksia tarkastellaan yhtäältä rajoitustoimenpide-ilmiotä valottavina sisällöllisinä ja määrällisinä kuvauksina. Toisaalta toimenpidepäätöksiin kirjattuja perusteluja luetaan väittäminä rajoitustoimenpiteen oikeuttamisesta. Tietoteorioissa oikeuttamisella tarkoitetaan sellaisia argumentaatiotapoja, joiden perusteella jotakin tekoa tai toimenpidettä voidaan pitää uskottavana (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006, 219). Toimeenpanija perustelee päätöstään uskottavaksi, mutta samalla myös pyrkii hyväksyttämään rajoitustoimenpiteen asiakirjan yleisöllä: sosiaalityöntekijöillä, valvovilla viranomaisilla, sijais- ja hoitohenkilökuntaan kuuluvilla sekä rajoitustoimenpiteiden kohteena olevalla lapsella ja hänen huoltajillaan. Samalla legitimoidaan rajoitustoimenpiteen suorittajan vallankäyttö eli puuttuminen lapsen perusoikeuksiin.

Aineiston luennassa on huomioitu kaikki sen sisältämät rajoitustoimenpidekirjaukset eli viralliset hallintopäätökset ja muut rajoitustoimenpiteistä laaditut kirjaukset. Jäljempänä rajoitustoimenpidepäätöksillä tarkoitetaan siis kaikkia aineiston rajoitustoimenpidekirjauksia.

Käytettävä luvanvarainen¹ aineisto on anonymisoitu jo tutkimuksen alkuvaiheessa. Teksteistä on häivytetty pois kaikki henkilötietoihin ja muihin tunnistetietoihin viittaava in-

¹ Tutkimuslupa asiakirja-aineiston tarkasteluun ja analyysiin myönnettiin Hanna Tarkkisen pro gradu -tutkielmaa varten Pohjois-Suomen aluehallintovirastolta.

formaatio. Tekstien muokkaamisvaiheessa kiinnitettiin kuitenkin erityistä huomiota siihen, ettei itse perustelutekstien tutkimukselle merkityksellinen tieto turmellu. Muokkausta pidettiin eettisesti välttämättömänä asiakirjojen käsittelemien henkilöiden anonymiteetin kunnioittamiseksi. Tutkimuseettisistä syistä aineistosta ei ole huomioitu keihin yksilöihin rajoitustoimenpiteet ovat kohdistuneet.

Aineiston käsittelyssä rajoitustoimenpidepäätöksistä on muokattu tiivistelmä, johon on jätetty rajoitustoimenpiteiden perusteluihin viittaavat tekstit. Suurimmassa osassa rajoitustoimenpäteitä tämä tarkoitti päätöskaavakkeen perustelu-kohtaan kirjoitettuja tekstejä. Joissain tapauksissa myös päätösten kuvaus-kohtaan kirjoitetut tekstit on otettu huomioon, mikäli tekstien sisältö on viitannut rajoitustoimenpiteen perusteluun. Perusteluteksteissä rajoitustoimenpiteiden kohteiden nimet korvattiin sanalla ”lapsi”. Lisäksi perusteluteksteistä on poistettu rajoitustoimenpiteiden kohteiden ikään ja sukupuoleen viittaavat luvut ja sanat. Rajoitustoimenpiteiden toteuttamiseen osallistuneiden ja/tai paikalla olleiden työntekijöiden nimet ovat korvattu sanalla ”ohjaaja” sekä lastensuojelulaitosten ja lastensuojeluyksiköiden nimet ovat korvattu sanalla ”laitos”. Aineiston laitokset on aineiston analyysivaiheessa numeroitu juoksevalla numerolla 1–56.

Analyysissa yhdistetään määrällistä ja laadullista analyysia, mutta pääasiallinen ote on laadullinen. Määrällistä analyysia ja siihen liittyvää havaintojen yksinkertaista taulukointia on käytetty kartoittamaan rajoitustoimenpiteiden numeraalista puolta sekä tukemaan laadullista analyysia rajoitustoimenpiteiden käytön tilanteiden kartoituksessa (ks. Silverman 1986, 141–145). Aineistometodina on hyödynnetty soveltavasti sisällön analyysia ja kategorioivaa tyypittelyä (esim. Eskola & Suoranta 1998, 175–189) sekä oikeutamista avaavien perustelujen luennassa retorista diskurssianalyysia (esim. Jokinen 1999).

Rajoitustoimenpiteiden käyttö asiakirjojen valossa

Rajoitustoimenpiteiden käytön määrät ja painopisteet

Rajoitustoimenpiteitä koskevia päätöksiä oli tehty 56 lastensuojelulaitoksessa vuoden aikana yhteensä 603. 19 laitoksessa ei ollut tehty yhtään

rajoituspäätöstä. Suurimmassa osassa laitoksia (27) rajoitustoimenpiteitä oli tehty vuoden aikana 1–20. Yli 20 rajoitustoimenpidettä oli tehty kymmenessä lastensuojelulaitoksessa, joista neljässä rajoitustoimenpiteitä oli tehty yli 40. Laitosten koko ja mahdollinen erikoistuminen esimerkiksi ”vaikeahoitisiin” nuoriin vaikuttanevat rajoitustoimenpiteiden määriin yksittäisissä laitoksissa.

Määrällisesti eniten oli tehty omaisuuden ja lähetysten tarkastuksia ja toiseksi eniten kiinnipitoja. Näiden jälkeen yleisimmät toimenpiteet olivat henkilönkatsastus, liikkumisvapauden rajoittaminen sekä henkilöntarkastus. Harvemmin rajoitustoimenpiteenä käytettiin eristämistä, yhteydenpidon rajoittamista sekä aineiden ja esineiden haltuunottoa. Tutkittu aineisto ei sisältänyt yhtään erityisen huolenpidon päätöstä. (Taulukko 1.)

Kuvatut rajoitustoimenpiteiden käytön määrät ovat suuntaa antavia. Asiakirja-aineistosta laskettiin vuoden 2010 aikana tehdyt rajoitustoimenpiteet ja niiden jakaantuminen eri laitosten kesken. Aineisto ei sisällä niiden lasten mahdollisia rajoitustoimenpiteitä, joiden sijaishuolto oli päätynyt ennen aineistonkeruun (kesä 2011) jaksoa. Näissä tapauksissa lasten asiakirjat oli toimitettu sijaishuoltopäätöksen tehneisiin kuntiin. Toinen rajoitus liittyy mahdollisiin puuttuviin kirjauksiin. Esimerkiksi kiinnipitoja on käytetty huomattavasti enemmän kuin niistä on tehty kirjauksia. Tämän voi päätellä muita rajoitustoimenpiteitä koskevista kuvauksista. Kaikista rajoitustoimenpiteistä ei vaadita lain mukaan nimenomaista päätöstä, mikä tuo epätarkkuutta määrälliseen analyysiin.

Taulukko 1. Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttö.

Rajoitustoimepide	N
Omaisuuden ja lähetysten tarkastus	126
Kiinnipitäminen	119
Henkilönkatsastus	99
Liikkumisvapauden rajoittaminen	88
Henkilöntarkastus	72
Eristäminen	44
Yhteydenpidon rajoittaminen	33
Aineiden ja esineiden haltuunotto	22
Erytinen huolenpito	0
Yhteensä	603

Tavanomaiset tilanteet

Tutkimuksen aineistossa toistuvat tietyt tilanteet, joihin on puututtu rajoitustoimenpiteillä – monesti useilla eri toimenpiteillä. Näitä ovat *lapsen karkaamiset* laitoksesta sekä *päihhteiden käyttöön* ja *tupakointiin* liittyvät tilanteet. Rajoitustoimenpiteiden käyttötilanteista suurin osa (265) liittyi päihhteiden käyttöön. Tilanteista 156 liittyi lapsen karkaamisen ja 55 tupakointiin. Yhteensä karkaamisiin, päihhteiden käyttöön ja tupakointiin liittyviä rajoitustoimenpiteiden käytön tilanteita oli 476, joka vastaa 78,4 prosenttia eli noin kolmea neljäsosaa kaikista rajoitustoimenpidetilanteista.

Päihhteiden käyttöön puuttumista sävyttää lapsen terveyden turvaamisen painotus. Päihdyttäviksi aineiksi määrittyvät esimerkiksi alkoholi, huumausaineet, liuottimet ja ilman lääkärin määräystä käytetyt lääkeaineet sekä soveltuviksi välineiksi muun muassa injektioneulat. Päihhteiden käytön tilanteisiin on käytetty kaikkia rajoitustoimenpiteitä, eniten kuitenkin henkilönlkatsastusta. (Taulukko 2.)

Lapsen päihhteiden käyttöä on valvottu erityisesti laitokseen paluutilanteissa henkilönlkatsastuksella, puhalluttamalla tai muuten testaamalla mahdollista päihhteiden käyttöä. Varsin usein käytetyillä omaisuuden tarkastamisella ja henkilönlkatsastuksella on valvottu, ettei lapsi tuo laitokseen tai pidä hallussaan päihdyttäviä aineita tai niiden käyttöön soveltuvia välineitä. Ilmi tulleet aineet ja esineet on otettu haltuun laitoksessa. Lapsen liikkumisvapautta ja yhteydenpi-

toa päihdemyönteisiin henkilöihin on rajoitettu aika ajojin. Fyysistä rajoittamista, kuten kiinnipittoa ja eristämistä, on aineiston mukaan käytetty muutamia kertoja. Tilanteet ovat liittyneet lapsen aggressiivisen käytöksen rajoittamiseen sekä lapsen humalatilasta selviämisen tarkkailuun valvoituissa olosuhteissa.

Lapsen karkaamiset sijoituslaitoksesta ovat tilanteita, joihin on vastattu verraten usein rajoitustoimenpiteillä. Lastensuojelun Keskusliiton teettämän tuoreen kyselyn mukaan lastensuojelulaitoksista karkaa Suomessa toistuvasti arviolta noin 15 prosenttia lapsista (Lehtonen & Telén 2013). Karkaamisiin liittyvissä tilanteissa on tämän artikkelin asiakirja-aineiston valossa käytetty kaikkia rajoitustoimenpiteitä (taulukko 3), eniten kuitenkin liikkumisvapauden rajoittamista. Rajoitustoimenpiteitä on käytetty karkaamisia ennaltaehkäisevästi, niiden aikana ja jälkeen.

Lapsi on saattanut uhkailla ”hatkoilla” (karkaamisella), ellei pääse kotilomille tulossa olevina juhlapyhinä. Uhkauksen toteuttaminen on tullut mahdolliseksi ja sen seuraukset lapselle niin vahingollisiksi, että tilanne on pyritty rauhoittamaan liikkumisvapauden rajoittamisella ja näin katkaisemaan karkureissun suunnittelu. Karkureissujen aikana lapsen omaisuus on voitu tarkistaa olinpaikan selvittämiseksi. Karkureissulta palaamistilanteissa lapseen on voitu kohdistaa esimerkiksi henkilönlkatsastus laukun tutkimisella ja henkilönlkatsastus puhalluttamalla.

Toimenpiteillä on kontrolloitu, ettei lapsi tuo laitokseen kiellettyä aineita tai esineitä, sekä val-

Taulukko 2. Päihhteiden käyttöön liittyneet rajoitustoimenpiteiden käytön tilanteet.

Rajoitustoimenpide	N
Henkilönlkatsastus	99
Omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen	75
Henkilönlkatsastus	44
Liikkumisvapauden rajoitus	25
Yhteydenpidon rajoitus	10
Aineiden ja esineiden haltuunotto	7
Eristäminen	3
Kiinnipitäminen	2
Yhteensä	265

Taulukko 3. Karkaamisiin liittyneet rajoitustoimenpiteiden käytön tilanteet.

Rajoitustoimenpide	N
Liikkumisvapauden rajoitus	47
Henkilönlkatsastus	34
Yhteydenpidon rajoittaminen	21
Henkilönlkatsastus	20
Omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen	18
Eristäminen	10
Aineiden ja esineiden haltuunotto	3
Kiinnipitäminen	3
Yhteensä	156

vottu lapsen mahdollista päihteiden käyttöä karkureissun aikana. Palaamistilanteissa lapselta on myös haltuunotettu mahdolliset kielletyt aineet ja esineet. Jos lapsi on ollut väkivaltainen, hänet on rauhoitettu kiinnipidolla tai lapsi on eristetty. Lapsi on voitu myös eristää, mikäli hän on ollut päihtynyt tai itsetuhoinen. Karkureissun jälkeen lapsen liikkumista on tyypillisesti rajoitettu. Liikkumisen rajoittamisella on pyritty rauhoittamaan lapsen tilanne ja ennalta ehkäisemään uutta karkureissua. Samoista syistä myös lapsen yhteydenpitoa on voitu karkureissun jälkeen rajoittaa.

Tupakkaan ja tupakointiin liittyvät rajoitustoimenpiteiden käytön tilanteet ovat myös monesti esillä tutkimuksen aineistossa. Toimenpiteiden motiivina on lapsen terveyden suojeleminen.

Lasten tupakointiin ja tupakkatuotteiden hallussapitoon on puututtu tyypillisimmin henkilöntarkastuksilla, aineiden ja esineiden haltuunottamisilla, omaisuuden ja lähetysten tarkastamisilla sekä liikkumisvapauden rajoittamisella. Aineistossa ilmeni myös yksi eristämiseen päättynyt tilanne, joka sai alkunsa tupakoinnista. (Taulukko 4.)

Susanna Hoikkalan (2011, 254) mukaan tupakointi on ollut lastensuojelulaitoksissa pitkään varsin arkipäiväinen, tietyin pelisäännöin sallittu ilmiö. Aineistonkeruun aikana tupakkalaki muuttui (2010). Uusi laki kielsi alaikäisten tupakoinnin ja tupakkatuotteiden hallussapidon lastensuojelulaitoksissa. Tupakointiin puututtiin laitoksissa rajoitustoimenpiteillä.

Sosiaali- ja terveystalon lupa- ja valvontavirasto (Valvira) on sitemmin tarkentanut ohjauskirjeellä lain muutoksen merkitystä lastensuojelulaitoksille. Valviran kannan mukaan rajoitustoimen-

Taulukko 4. Tupakkaan ja tupakointiin liittyneet rajoitustoimenpiteiden käytön tilanteet.

Rajoitustoimenpide	N
Omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen	26
Henkilöntarkastus	13
Liikkumisvapauden rajoitus	9
Aineiden ja esineiden haltuunotto	6
Eristäminen	1
Yhteydenpidon rajoitus	0
Henkilönkatsastus	0
Kiinnipitäminen	0
Yhteensä	55

piteitä ei tule käyttää tupakkaan ja tupakointiin liittyvissä tilanteissa, sillä tupakkatuotteet eivät ole lastensuojelulain mukaisia päihtymistarkoituksessa käytettäviä aineita. Tupakkakysymyksissä suositellaan sen sijaan kasvatuksellisten keinojen käyttöä. (Sosiaali- ja terveystalon..., 2010.)

Rajoitustoimenpiteiden logiikka

Aineistossa rajoitustoimenpiteiden käytön logiikka on tyypiteltävissä kolmeen erilaiseen linjaan: turvallisuuden takaamisen tilanteisiin, kontrollin ja valvonnan tilanteisiin sekä ennakointi- ja rangaistustilanteisiin. Käytännössä nämä usein sekoittuvat keskenään. Erottelussa on kyse toimenpiteiden käytössä tunnistettavista päälinjoista. Turvallisuuden takaamisella on reagoitu lapseen itseensä, toisiin lapsiin tai laitoksen henkilökuntaan kohdistuviin välittömiin fyysisiin uhkisiin – usein lasten aggressiiviseen käytökseen. Kontrollin ja valvonnan logiikka puolestaan on aktualisoitunut päihteiden ja erityisesti huumeiden käytön kohdalla. Turvallisuuden takaaminen sekä kontrolli ja valvonta ilmenevät aineistossa lain hengen mukaisina logiikkoina (tupakoinnin kontrollia lukuun ottamatta).

Ennakoinneiksi hahmottuvissa tilanteissa on tehty päätös otaksutusta tulevasta rajoitustoimenpidetilanteesta. Ennakoivat rajoitustoimenpidepäätökset ovat kaikki omaisuuden ja lähetysten tarkastuspäätöksiä, joissa ennakoidaan lapsen sijoituksen aikana tapahtuvia lomaltapaluutilanteita. Kirjattujen päätösten mukaan lapsen tavat tullaan tarkastamaan hänen palatessaan lomien jälkeen laitokseen. Ennakoivilla päätöksillä on tällöin varauduttu tilanteisiin, joissa lapsi yrittää tuoda laitokseen päihteitä tai muita kiellettyjä aineita. Aineisto sisältää myös tilanteita, joissa rajoitustoimenpidettä on käytetty seuraamukseksi lapsen sääntöjä rikkovasta käytöksestä. Kaikki seuraamukselliset rajoitustoimenpidepäätökset ovat liikkumisen vapauden rajoituksia. Lapsen liikkumisvapautta on rajoitettu muun muassa huonosta käytökseen, tupakoinnin, valehtelun ja kiellettyjen aineiden hallussapidon vuoksi.

Ennakoinnin ja rangaistuksen logiikat eivät ole lastensuojelulain mukaisia. Päätöksen tulisi syntyä siinä tilanteessa, jossa toimenpiteen käyttö nähdään välttämättömänä (Saastamoinen 2010, 152–154). Jokainen rajoitustoimenpiteen käytön tilanne on harkittava erikseen ja jokaisesta käyte-

tystä rajoitustoimenpiteestä pitää laatia aina erillinen päätös. Rajoitustoimenpiteitä ei myöskään voi käyttää seuraamuksena. Näin ollen myöskään lapsen rankaiseminen rajoitustoimenpiteellä ei ole lastensuojelulain mukaista.

Rajoitustoimenpiteiden oikeuttaminen

Rajoitustoimenpiteiden käytön hyväksyttävyyttä perustellaan asiakirjoissa tyypillisillä vakuuttamisen keinoilla, kuten vetoamalla (muihin) asian tuntijoihin, määriin tai käyttämällä erilaisia vahvoja ilmaisuja. Lisäksi rajoitustoimenpiteiden hyväksyttävyyttä perustellaan toisilleen vastakkaisilla yksiselitteisen ja yksityiskohtaisen oikeuttamisen keinoilla.

Yksiselitteinen oikeuttaminen viittaa tilanteisiin, joissa rajoitustoimenpiteen käyttö perustellaan hyvin niukasti ja toteavasti. Seuraavat esimerkkiotteet ilmentävät yksiselitteistä oikeuttamista:

”Puhelimia ei saa olla ja lääkkeet on kielletty”
(ote 1, aineiden ja esineiden haltuunotto, laitos 1)

”Pitkältä lomalta paluu”
(ote 2, henkilöntarkastus, laitos 28)

Rajoitustoimenpiteen käytön oikeutus kuitataan itsestäänselvyytenä. Toimenpiteiden perustelut ovat lyhyitä. Rajoitustoimenpiteen tekijän rooli näyttäytyy tosiasioiden toteajana. Selitysten puuttuessa lukijan osaksi jää yksikantaisten perustelujen arvailu.

Yksiselitteistä oikeuttamista käytetään aineistossa erityisesti rajoitustoimenpiteissä, jotka liittyivät päihteisiin ja päihneiden käyttöön soveltuviin välineisiin sekä esineisiin, joita voidaan käyttää itsensä tai toisen ihmisen vahingoittamiseen. Voi kysyä, ovatko päihneiden käyttöön liittyneet tilanteet ja niihin liittyvät rajoittamistoimenpiteet laitosmaailmassa myös kulttuurisesti niin itsestään selviä, että ne eivät viritä tarkempia ja perusteellisempia kuvauksia oikeutuksensa tueksi. Määrällisestihän päihteisiin kietoutuvat rajoittamistoimenpiteet näyttävät olevan laitosmaailmassa tavallisia, kuten edellä tuotiin esiin. Päihheet ovat myös yleisimpiä syitä sijoitusten taustalla.

Yksityiskohtaiselle oikeuttamiselle on luonteenomaista pitkät yksityiskohtaiset tapahtumien kulkua avaavat tarinalliset perustelut. Seuraavassa esitetään kaksi esimerkkiä yksityiskohtaisesta

oikeuttamisesta lapsen kiinnipitämistä perusteltaessa:

”Lapsi mennyt huoneeseensa ovea kaksi kertaa voimakkaasti paiskoen, kun toimintaterapia jouduttiin perumaan lapsen käytöksen vuoksi. Ohjaaja meni perässä lapsen huoneeseen ja siellä lapsi löi nyrkillä itseään päähän sekä repi hiustuppoja irti päästään. Ohjaaja yritti sanallisesti saada lasta rauhoittumaan ja kertomaan syyn itsensä vahingoittamisyriytyksiin, mutta lapsi ei kyennyt puhumaan vaan puhisi, kiihdytti hengitystään. Lapsi jatkoi edelleen itsensä vahingoittamista ja yritti lyödä päällään seinään, tällöin ohjaaja joutui ottamaan lapsesta kiinni ja taluttamaan sängylle istumaan. Lapsi ei kyennyt rauhoittumaan vaan riuhoi ja kiihdytteli itseään sekä repi hiuksiaan päältä heti kun sai kätensä vapaaksi. Huoneeseen tuli kaksi ohjaajaa lisää, jotka ottivat lapsen kiinnipitoon klo 16.50 ja se loppui klo 17.00. Lapsi riuhoi todella voimakkaasti ja kiihdytti hengitystään. Lopuksi lapsi purskahti itkuun ja pystyi kertomaan syyksi sen, ettei päässyt keilaamaan. Myös huoli kotitilanteesta painaa lapsen kertoman mukaan mieltä. Lapsi rauhoittui ja hänen kanssaan on keskusteltu kiinnipitoon johtaneista syistä.”
(ote 3, kiinnipitäminen, laitos 42)

”Lapsi pettyi kun ei ollut hänen vuoronsa lähteä uimaan kun kodin toiset pojat lähtivät uimaan ohjaajan kanssa. Lapsen takki oli jäänyt koululle ja kyselin siitä. Lapsen raivostuminen alkoi pihalla. Hän makasi maassa ja huusi ja raivosi. Sain lapsen omaan huoneeseensa. Hän syytti minua uimareissun menetyksestä ja kävi päälle potkien minua jalkaan. Sen seurauksena pidin lasta kiinni kunnes hän rauhoittui. Keskustelimme tapahtuneesta lapsen kanssa tilanteen jälkeen.”
(ote 4, kiinnipitäminen, laitos 30)

Esimerkeissä perustellaan kiinnipitämistä. Niissä kuvaillaan yksityiskohtaisesti tapahtumankulkuja, jotka johtivat kiinnipitämiseen. Samalla rajoitustoimenpiteitä koskevat abstraktit juridiset normit tulevat vedetyiksi ainutkertaisiin, tunnelatautuneisiin ja fyysisiin lasten ja työntekijöiden kohtaamisen tilanteisiin. Ensimmäisessä otteessa kertoja asettaa itsensä enemmän neutraalin selostajan rooliin, kun taas jälkimmäisessä ote on henkilökohtaisempi, työntekijän ja lapsen suhdetta valottava. Tapahtumien juonellinen kuvaus liittyy myös lukijan lähemmäksi tapahtumaketjua. Lukija ikään kuin vedetään todistajaksi ja sivustakatsojaksi rajoitustoimenpiteiden käytön tilanteisiin.

Yksityiskohtaista oikeuttamista käytetään aineistossa erityisesti rajoitustoimenpiteissä, jotka ovat puuttuneet lapsen fyysiseen koskemattomuuteen kiinnipitämisillä ja eristämällä. Fyysisen rajoittamisen tilanteiden ohella yksityiskohtaista kuvailua on käytetty myös perusteltaessa lapsen yhteydenpidon ja liikkumisvapauden rajoittamista. Lapsen fyysisen koskemattomuuden

den säännön rikkominen sekä liikkumisen ja yhteydenpidon rajoittaminen näyttävät virittävän työntekijöissä vahvan perusteluvollisuuden. Lapsen fyysinen kontrolli ja kosketus voivat olla tärkeitä rauhoittamisen keinoja, mutta ne kantavat myös työntekijän asemaa uhkaavia ja kielteisiä mielikuvia väkivallasta ja ahdistelusta (Steckley 2010, 123–124). Liikkumisen ja yhteydenpidon rajoittamisen yksityiskohtainen oikeuttaminen viittaa siihen, että myös nämä rajoitustoimenpiteet kantanevat ambivalentteja mielikuvia, joita vastaan turvaudutaan tarkoilla perusteluilla. Yksityiskohtainen oikeuttaminen sisältää tyypillisimmin myös lapsen äänen – mielipiteen ja lapsen kanssa käydyn keskustelun toteamisen – rajoitustoimenpiteen kirjauksessa.

Lopuksi

Edellä tarkasteltiin lastensuojelun rajoitustoimenpiteiden määriä ja sisältöjä sekä oikeuttamisen tapoja ja logiikoita asiakirja-aineistossa. Kyse on rajoitustoimenpiteitä koskevasta kartoittavasta ja kuvailevasta tutkimuksesta. Tarkastelun keskiöön asettuivat asiakirjoihin kirjatut ilmiöt. Kirjaukset ovat aina dokumentoijan tulkinta rajoitustoimenpiteiden käytön tilanteesta. Näkymättömiin jäävät ne käytänteet ja tilanteet, joita ei ole dokumentoitu. Kirjaamatta jääneet asiat, yksityiskohdat ja tilanteiden tunnelma jäävät tässä tutkimuksessa paljolti tiedolliseen pimentoon.

Kaikkein tyypillisimmät tilanteet, joihin 56 lastensuojelulaitoksessa oli vuoden tarkasteluajanjaksolla rajoitustoimenpiteillä puututtu, liittyivät päihdeiden käyttöön. Niiden yhteydessä käytettiin kaikkia rajoitustoimenpiteitä (erityistä huolenpitoa lukuun ottamatta). Näissä tilanteissa rajoitustoimenpiteiden käytön logiikka ilmensi lasten terveyttä ja hyvinvointia turvaamaan pyrkivää kontrollin ja valvonnan ideaa. Asiakirjoissa päihteisiin liittyvät rajoittamistoimenpiteet oikeutettiin lyhyesti ja yksiselitteisesti. Asiakirjoista löytyi myös rajoitustoimenpiteiden yksityiskohtaisen oikeuttamisen tapa, jossa toimenpiteen käyttöä kuvattiin ja perusteltiin laajasti ja tarkasti. Yksityiskohtaisen oikeuttamisen tapa liittyi erityisesti lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttuneisiin kiinnipitämisiin ja eristämisiin. Nämä tilanteet liittyivät useimmiten lapseen itseensä, muihin lapsiin tai laitosten henkilökuntaan kohdistuviin fyysisiin uh-

kiin (lasten aggressiivisen käytöksen seurauksena). Rajoitustoimenpiteiden käytön logiikka ilmensi pyrkimystä turvallisuuden takaamiseen. Erityisesti fyysisen puuttumisen tilanteiden perusteluissa myös lapsen näkökulma oli kirjattu näkyviin.

Pääsääntöisesti kirjatut rajoitustoimenpiteet olivat lain hengen mukaisia – poikkeuksena kuitenkin tupakointiin suhtautuminen, tulevia tilanteita ennakoivat ja rangaistuksena käytetyt rajoitustoimenpiteet. Asiakirjoista luettava rajoitustoimenpiteiden oikeuttamisen sanasto myötäilee lastensuojelulain rajoitustoimenpiteitä koskevia lainsäädännön normeja ja sovellusohjeita. Tämä on ymmärrettävää, sillä nykyisen oikeudellisen tulkinnan mukaan perusoikeudet ulottuvat laitoksissa asuviin samassa laajuudessa kuin muihinkin kansalaisiin; työntekijöiden velvollisuutena on toimia lainmukaisesti (Tuori 1990, 144–145).

Kiinnostavaa on kuitenkin pohtia myös rajoitustoimien ammatillis-eettisiä perusteluja, jotka elävät lainmukaisen sanaston rinnalla, epäsuorina ja rivien välistä tulkittavina selontekoina rajoitustoimenpiteitä koskevissa (yksityiskohtaisissa) kirjauksissa. Ne tuovat esiin lapsen ja työntekijän suhteen: lapsen työntekijään kohdistamia tunteita, pettymystä, raivoa, suuttumusta ja uhmaa sekä työntekijöiden etsimiä lapsen rauhoittamiskeinoja usein nopeatempoisissa tilanteissa. Rajoitustoimenpiteiden laitosyhteisöllisestä ulottuvuudesta, ammatilliseen suhderyöhön sisältyvistä kasvatuksen, huolenpidon, hoivan ja moraalisen järjelyn näkökulmista, on tarjolla niukasti julkista keskustelua ja ohjeistusta. Lastensuojelutyö ei palaudu universaaleja (rajoittamis) sääntöjä noudattavaksi oikeussuhteeksi (ks. Forsberg 2012). Rajoitustoimenpiteiden tarkastelun rinnalla ja taustalla olisi paikallaan avata näkymiä lasten huolenpitosuhteisiin.

Rajoitustoimenpidetilanteet voidaan nähdä haastavina päätöksentekotilanteina, joissa sosiaalialan ammattilaisen rooli auttajana ja kontrolloijana on ristiriidassa. Tilanteissa vaaditaan lailisuuden punnintaa sekä erityistä ammatillis-eettistä harkintaa. Tähän liittyy olennaisesti rajoitustoimenpiteestä päättävän ja sen toteuttavan henkilön oman valta-aseman tunnistaminen. Myös lapsen osallisuuteen on kiinnitettävä huomiota rajoitustoimenpiteitä käytettäessä.

Rajoitustoimenpiteiden näkeminen suhdetyönä ja suojellullisina tekoina korostaa lapsilähtöistä

lastensuojelutyötä ja lapsen osallisuutta. Suojelullisen näkökulman kautta rajoitustoimenpiteiden toteuttamisessa korostuu lapsen ja henkilökunnan kohtaaminen ja keskinäiset suhteet. Luottamuksellisuus ja avoimuus lapsen ja henkilökunnan välillä voi ehkäistä rajoitustoimenpiteitä tai tehdä rajoitustoimenpiteiden käytön tilanteista enemmän suojelullisesti korostuneita kuin vallan ja kontrollin tilanteita. Suojelullisesta näkökulmasta rajoitustoimenpiteitä koskeva vallankäyttö näyttäytyykin ennen kaikkea aikuisten vastuunkantona lapsen hyvinvoinnista. Se että rajoitustoimenpiteiden perusteet kirjataan riittävän yksityiskohtaisesti ja että niissä kuuluu myös lapsen ääni, tuo läpinäkyvyyttä ja estää vallan väärinkäyttöä. Sen sijaan toteava ja lyhyt argumentointi saa rajoitustoimenpiteiden käytön näyttämään itsestäänselvyydeltä ja luo riskin lastensuojelutyöntekijän vallankäytön häivyttämislle.

TIIVISTELMÄ

Hanna Tarkkinen & Hannele Forsberg: Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa

Artikkelissa kartoitetaan ja kuvataan lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja oikeuttamista lastensuojelulaitoksissa. Keskiössä ovat rajoitustoimenpiteiden määrät, sisällöt ja oikeuttamisen logiikat asiakirja-aineistossa. Aineisto koostuu noin 600 rajoitustoimenpidepäätöksestä, ja se on kerätty vuoden 2010 aikana 56 lastensuojelulaitoksesta.

Rajoittaminen ilmiönä on ollut eri muodoissaan läsnä lastensuojelun laitostyössä kautta aikojen. Lakiin rajoitustoimenpide-käsite kirjattiin vuonna 2006. Uutta on rajoittamisen aiempaa seikkaperäisempi sääntely ja valvonta, mihin johtivat rajoittamisen käytännöissä ilmenneet oikeusturvaan sekä voimassa olevaan perus- ja ihmisoikeussääntelyyn liittyvät puutteet. Oikeusperiaatteiden rinnalla rajoitustoimenpiteillä on kuitenkin myös paikallisiin yhteisöllisiin suhteisiin kietoutuva luonne. Laitoksissa ammattilaisten ja lapsen vuorovaikutus, ammattilaisen valta-asema ja eettinen harkintakyky ovat tärkeitä rajoitustoimia kehystäviä tilanetekijöitä. Rajoitustoimenpiteitä leimaa tuen ja kontrollin samanaikaisuus.

Asiakirjojen perusteella rajoitustoimenpiteillä on puututtu tyypillisimmin päihteiden käyttöön kaikkia rajoitustoimenpiteitä käyttämällä. Logiikka ilmentää lasten terveyttä ja hyvinvointia turvaamaan pyrkivää

Kirjaamiseen panostaminen voi tuntua arjen työkiireissä turhauttavalta, mutta se lisää rajoitustoimenpiteiden käytön läpinäkyvyyttä – niin lapsen oikeusturvan toteutumisen kuin ammatillisen suhdetyön käytäntöjen kannalta. Dokumentoinnin ja rajoitustoimenpiteiden käytön lainmukaisuuteen voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi työnohjauksessa. Sijaishuollon sisäisen työn ohella valvontavastuu rajoitustoimenpiteiden käytöstä ja niistä laadittavien asiakirjojen oikeudellisuudesta on myös lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijälle sekä valvovalla viranomaisella. Huomion kiinnittäminen rajoitustoimenpiteiden riittävän tarkkojen perusteiden ja samalla myös ammatillis-eettisen suhdetyön elementtien punnintaan ja dokumentointiin on tärkeää. Se on yksi tapa lisätä työn läpinäkyvyyttä, tuoda esiin toimivia käytäntöjä tai kehittämisen paikkoja sekä vähentää vallan väärinkäytön riskiä.

kontrollin ja valvonnan ideaa. Päihteisiin liittyvät rajoittamistoimenpiteet oikeutettiin lyhyesti ja yksiselitteisesti todeten. Asiakirjoista löytyi myös rajoitustoimenpiteiden tarkkaan ja perusteelliseen kuvaukseen pohjautuva yksityiskohtaisen oikeuttamisen tapa. Se liittyi erityisesti lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttuneisiin kiinnipitämisiin ja eristämisiin. Näissä tilanteissa, jotka useimmiten liittyivät lapseen itseensä, muihin lapsiin tai laitosten henkilökuntaan kohdistuviin fyysisiin uhkiin, rajoitustoimenpiteiden käytön logiikka ilmensi turvallisuuden takaamisen pyrkimystä. Myös lapsen näkökulma oli kirjattu näkyviin.

Asiakirjoista luettava rajoitustoimenpiteiden oikeuttamisen sanasto myötäilee lastensuojelulain rajoitustoimenpiteitä koskevia lainsäädännön normeja ja sovellusohjeita. Lainmukaisen sanaston rinnalla, epäsuorina ja rivien välistä tulkittavina selontekoina, elävät myös lapsen ja työntekijän suhteeseen nojaavat ammatillis-eettiset perustelut. Ammatilliseen suhdetyöhön sisältyvistä kasvatuksesta, huolenpidon, hoivan ja moraalisen järjestyksen näkökulmista on tarjolla niukasti julkista keskustelua. Parhaimmillaan ne voivat ehkäistä rajoitustoimenpiteitä tai korostaa niiden suojelullista merkitystä. Lastensuojelutyö ei palaudu universaaleja (rajoittamis)sääntöjä noudattavaksi oikeussuhteeksi.

Avainsanat: rajoittamistoimenpiteet, lastensuojelu, asiakirjat, oikeuttaminen.

KIRJALLISUUS

- Aamulehti 2.2.2013: Opettajien kurinpito-oikeudet mietittävät oikeusoppineita. Uutiset A07.
- Berg, Johanna & Kaltiala-Heino, Riittakerthu & Välimäki, Maritta: Management of aggressive behaviour among adolescents in forensic units: a four-country perspective. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing* 18 (2011): 5–6, 776–785.
- Forsberg, Hannele: Johdatus kirjan käsitteisiin. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranieniemi, Leena (toim.): Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalisuus. Tampere: Vastapaino, 2012.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 1998.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelun muuttamisesta HE 225/2004.
- Heino, Tarja: Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2009.
- Hirsjärvi, Sikka & Laurinen, Leena & al.: Kasvatustraditiot ja niiden muuttuminen. Teoksessa Laurinen, Leena (toim.): Koti kasvattajana, elämä opettajana. Jyväskylä: Atena, 2000.
- Hoikkala, Susanna: Ratsauksia ja kusitestejä. Päihde- ja huumeekontrollointilaitoksissa. Teoksessa Satka, Mirja & Alanen, Leena & Harrikari, Timo & Pekkarinen, Elina (toim.): Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Tampere: Vastapaino, 2011.
- Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja: Väkivalta koulukodista käsin. Teoksessa Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.): Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43, 2004.
- Jokinen, Arja: Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksesta Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 1999.
- Kakkuri-Knuutila, Marja-Liisa & Heinlahti, Kaisa: Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia. Helsinki: Gaudeamus, 2006.
- Kekoni, Taru & Kitinoja, Manu & Pösö, Tarja: Eriytyinen huolenpito koulukodeissa. Helsinki: Stakes, 2008.
- Kitinoja, Manu: Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lastensuojelusiakkauksista ja kouluhistoriasta. Helsinki: Stakes, 2005.
- Kääriäinen, Aino: Lastensuojelun sosiaalisuus asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikkaa. Sosiaalipolitiikan laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2003.
- Laakso, Riitta: Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. Tampere: Tampere University Press, 2009.
- Lastensuojelulaki 417/2007.
- Lehtonen, Irma & Telén, Janne: Hatkassa – selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuolto- paikkojen toimintakäytännöistä. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 2013.
- Muuronen, Kaisa & Sariola, Heikki & Varsa, Marjo: Sijaishuolto sisältäpäin – tekijät tietäjinä. Kysely alalla toimiville. Helsinki: Talentia & Lastensuojelun Keskusliitto, 2009. http://www.talentia.fi/files/95/Sijaishuolto_sisaltapain_Tekijat_tietajin.pdf (luettu 24.1.2012)
- Myllärniemi, Annina: Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 7/2006. Helsinki, 2006.
- Perustuslaki 731/1999.
- Pösö, Tarja: Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Helsinki: Stakes, 2004.
- Räty, Tapio: Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita, 2010.
- Saastamoinen, Kati: Lapsen asema sijaishuollossa. Käsitelmä arjen toimintaan. Helsinki: Edita, 2010.
- Sallinen, Varpu: Lastenkoti ja rajoittaminen. Teoksessa Laaksonen, Sari & Kempainen, Martti (toim.): Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 2005.
- Sijaishuollon pakkotoimintayöryhmän muistio: Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1998.
- Silverman, David: *Qualitative Methodology & Sociology*. Aldershot: Gower, 1986.
- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto: Tupakkalain muutos lastensuojelulaitoksissa. Ohje viranomaisille 6/2010. Helsinki: Valvira, 2010.
- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto: Lasten itsemääräämisoikeuden toteutuminen lastensuojelun sijaishuollossa. Ohje 3/2013. Helsinki: Valvira, 2013.
- Steckley, Laura: Containment and holding environments: Understanding and reducing physical restraint in residential child care. *Children and Youth Service Review* 32 (2010): 120–28.
- Steckley, Laura: Touch, Physical Restraint and Therapeutic Containment in Residential Child Care. *British Journal of Social Work* 42 (2012): 537–555.
- Steckley, Laura & Kendrick, Andrew: Physical Restraint in Residential Childcare: The experiences of young people and residential workers. *Childhood* 15 (2008): 4, 552–569.
- Tuori, Kaarlo: Oikeus, valta ja demokratia. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1990.
- Väänänen, Ville: Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttö Itä-Suomen läänin lastensuojelulaitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa vuonna 2008. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja. Mikkeli, 2009.